

Bibliografia

- BECKER, U. / TORRENT-LENZEN, A. (2010): «El tratamiento de la ironía en la fraseografía bilingüe español-alemán y monolingüe del español». En: ATAYAN, V. / WIENEN, U. (eds.): *Ironie et un peu plus. Hommage a Oswald Ducrot pour son 80ème anniversaire*. Frankfurt am Main et al.: Lang, 153-168.
- CASARES, J. (1950): *Introducción a la lexicografía moderna*. Madrid: CSIC.
- CORPAS PASTOR, G. (1996): *Manual de Fraseología española*. Madrid: Gredos.
- LEVINSON, S. C. (2004): *Significados presumibles: La teoría de la implicatura conversacional generalizada*. Madrid: Gredos.
- RUIZ GURILLO, L. (1997): *Aspectos de fraseología teórica española*. Valencia: Universitat de València, Cuadernos de Filología, Anejo XXIV.
- SECO, M. / ANDRÉS, O. / RAMOS, G. (2004): *Diccionario fraseológico documentado del español actual. Locuciones y modismos españoles*. Madrid: Aguilar.
- SPERBER, D. / WILSON, D. (1994 [1986]): *La relevancia: comunicación y procesos cognitivos*. Madrid: Visor.
- TIMOFEEVA, L. (2009): «Las unidades fraseológicas». En: RUIZ GURILLO, L. / PADILLA GARCÍA, X. A. (eds.) (2009): *Dime cómo ironizas y te diré quién eres: una aproximación pragmática a la ironía*. Frankfurt am Main et al.: Lang, 193-217.
- ZULUAGA, A. (1980): *Introducción al estudio de las expresiones fijas*. Frankfurt am Main et al.: Lang.
- TORRES, Màrius (2012): *Una debole allegria. Antologia poetica*. A cura di Donatella SIVIERO. Traduzione di Oriana SCARPATI. Napoli: Tullio Pironti editore, 112 p.

La presència d'autors catalans en els catàlegs de les editorials italianes ha esdevingut aquests darrers anys cada cop menys esporàdica i excepcional, i això malgrat les sempre enormes reticències i suspicàcies que, per motius bàsicament comercials, segueixen despertant entre els editors propostes de traducció literària des de llengües menors o, si es vol, perifèriques respecte a la restringida nòmina de les llengües al voltant de les quals gravita el mercat cultural internacional d'un món suposadament globalitzat. Una cultura, si realment pretén ser global, no pot prescindir de la diversitat de veus, no ha de prescindir d'experiències literàries interessants i originals que, tot i ser paradoxalment molt properes des del punt de vista geocultural, corren el risc de romandre del tot inaccessibles i desconeegudes al lector italià pel sol fet de no haver-se expressat en una de les llengües hegemòniques. Cal reconèixer, doncs, que si la literatura catalana compta amb noves i diversificades traduccions a l'italià, el mèrit és en molta part d'aquelles persones (traductors, crítics, acadèmics, etc.) que, amb paciència i tenacitat, han sabut oposar les raons de la cultura a les prevencions del món editorial.

Tot això ve a propòsit d'una antologia poètica de Màrius Torres, *Una debole allegria*, apareguda a Nàpols el 2012 amb el segell de Tullio Pironti, un referent de l'activitat librària de la ciutat. Impulsat per la Càtedra Màrius Torres en ocasió del centenari del naixement del poeta, i avalat per Giuseppe Tavani, el llibre ha estat realitzat a quatre mans per Donatella Siviero, que n'ha curat la tria i el pròleg, i Oriana Scarpati, que ha traduït els poemes. El volum inclou, en edició bilingüe, una quarantena de composicions representatives tant dels diferents moments de la curta però intensa trajectòria poètica de Torres (sense deixar del tot de banda les poesies més primerenques que el mateix autor va descartar en la darrera ordenació de la seva obra i que han estat antologades) com de la varietat mètrica que caracteritza la seva producció. Hi trobem, entre d'altres, la celebrada sèrie de poemes de *Cançons a Mahalta* i les també destacades *Dolç àngel de la Mort* i *La ciutat llunyana*, diversos exemples de poemes amb motiu musical (*Sonata da chiesa*, *En el silenci obscur*, *Mozart*, *Record d'una música*, *Moment musical*) i el conjunt de tankes *Entre l'herba i els núvols*. Si la confecció de l'antologia té com a text de referència l'edició curada per Margarida Prats Ripoll apareguda el 2010, el pròleg del volum ofereix, a partir de la bibliografia

crítica més canònica sobre l'autor, una eina molt útil per al lector italià per apropar-se a una poesia que, sense ser «rivoluzionaria», fa gala de «spiccati caratteri di originalità». I si s'hi destaca, seguint la pauta de Gimferrer, els llaços que l'uneixen a la tradició europea més recent, de Baudelaire fins al *crepuscolare* Corazzini, també s'hi insisteix en les possibles revisitacions o al·lusions a motius de la poesia trobadoresca.

La iniciativa de l'antologia *Una debole allegria* és molt lloable perquè, per primer cop, ofereix al lector italià la possibilitat de conèixer un poeta interessantíssim, un poeta que, amb la seva colpidora senzillesa i transparència lingüística, va saber construir, en la més bona tradició simbolista, una lírica poderosament suggestiva gràcies a una extraordinària habilitat formal i a una acusada sensibilitat musical. La poesia de Màrius Torres, com bé ha posat en evidència la crítica més atenta, amaga, rere la facilitat i la immediatesa de les seves paraules, rere la claredat i la fluïdesa de la seva sintaxi, una marcada destresa formal, un desplegament de recursos que, sense mai ser exhibits, doten el poema de profunditat temàtica i d'una gran eficàcia expressiva. Entre tots els recursos, n'hi ha que suposen problemes addicionals a l'hora de traduir els poemes. Més ben dit, n'hi ha que fan extremadament desafiador, sinó gairebé impossible, reproduir l'equilibri de partida en una altra llengua. Com tornar a teixir la subtil teranyina que uneix els elements estilístics, fonètics, mètrics i figuratius a la semàntica del poema? La brillant anàlisi de Pere Ballart de la primera cançó a Mahalta (*El contorn del poema*, Quaderns Crema, 1998, p. 110-118), que posa al descobert l'íntim tramat entre musicalitat dels versos i temàtica del poema, assolit mitjançant un ús simbòlic i semàntic de la mètrica i constitutiu de l'essència mateixa del poema, pot desencoratjar d'entrada qualsevol traductor a recórrer l'arriscat camí de transposar aquest text a un altre idioma. Només una recreació poètica, que jugués amb compensacions i simulacions de tota mena, podria enfrontar-se al repte. Sortosament hi ha traductors que són també poetes (i Màrius Torres n'era un), que de vegades ens ensenyen fins a quin punt una operació d'aquestes característiques pot ser reeixida i aportar, en la doble perspectiva de la literatura de partida i de la d'arribada, algun element de novetat al sistema poètic. Però, sortosament també, hi ha traductors que són *sic et simpliciter* traductors, i com a tals, com a mediadors des d'una llengua a una altra, com a mers servidors d'un públic que no té accés a determinats idiomes, emprenen la tan difícil i ingrata com imprescindible tasca de traduir poesia ja no amb la intenció de forjar un germà bessó des de tots els angles, sinó amb la més humil finalitat de fer comprendre al lector la lletra dels poemes i ajudar-lo fins i tot a aproximar-s'hi mot a mot, vers a vers.

És aquest l'esperit amb què la traductora italiana de Màrius Torres s'ha acarat amb la poesia del lleidatà. I ho ha fet, sens dubte, amb pulcritud, esment i competència lingüística. Un cop descartada la versió amb metre i rima, Oriana Scarpati s'ha preocupat de fer una traducció literal i semàntica que pogués conservar la frescor i la immediatesa de la llengua poètica de Torres. Fora d'algun escadusser malentès (com, per exemple, a *La nit dels vagabunds*, quan la nit, talment monstre diví, «fa la seva presa / en nosaltres», i la traducció «fa la sua presa / su di noi» converteix el català *presa* en el significat de *acció d'agafar*, mentre que en el poema té el sentit de *objecte del predador* —*preda* en italià), el resultat és molt satisfactori, perquè la tria ponderada del lèxic i dels moviments sintàctics fa que en italià es recreï el registre volgutament senzill i alhora elegant, despulat però mai descuidadament planer dels poemes de Torres. Vet aquí, com a mostra d'aquest llenguatge desimbolt, fluid i atent a les imatges del text, la primera tanka de la tríada intitulada *L'amor*:

El teu nom omple
de sol els braços trèmuls
dels qui t'acullen.
En mi, la seva joia
fa una claror de lluna.

Il tuo nome riempie
di sole le braccia tremanti
di quanti ti accolgono.
In me, la sua gioia
fa un bagliore di luna.

Tot i la relativa proximitat lèxica que aquests versos ofereixen respecte a l'italià i que permeten sens dubte un descabellament absolutament paral·lel en la traducció de cada sintagma, cal advertir que la traducció de *trèmul* i de *claror* demanava, en canvi, una tria entre possibilitats múltiples. Per *trèmul*,

l'italià ofereix adjectius com *tremolo* o *tremolante*, més propers per tipus lèxic a l'original però semànticament un pèl diferents de *tremante*, que és el que ha seleccionat encertadament la traductora, potser fins i tot associant a la situació amorosa la dantesca memòria del Paolo *tutto tremante*. Pel que fa a *claror*, la tria de *bagliore* en lloc del també possible *chiarore*, també apareix més adient al context, perquè denota un grau més alt i més intens de lluminositat.

I vet aquí un altre poema breu, aparentment molt senzill, intitulat *Això és la joia*:

Això és la joia — ser un ocell, creuar
un cel on la tempesta deixà una pau intensa.

Questo è la gioia — essere un uccello, incrociare
un cielo dove la tempesta lasciò una pace intensa.

I això és la mort — tancar els ulls, escoltar
el silenci de quan la música comença.

E questa è la morte — chiudere gli occhi, ascoltare
il silenzio di quando la musica comincia.

A banda de l'adopció, creiem que errònia, d'*incrociare*, atès que aquí el que es volia significar és l'acció de recórrer de punta a punta el cel i per tant hauríem de dir *traversare*, la traducció italiana, d'una literalitat morfosintàctica i lèxica absoluta, no presenta pràcticament cap desplaçament semàntic respecte a l'original. Tanmateix, aquest és un d'aquells poemes en els quals hi juga un paper predominant l'aspecte rítmic i musical, precisament com remarca l'esplèndid oxímoron del darrer vers. La dualitat de les imatges *joia / mort* té una recreació simètrica, amb lleugeríssimes variacions, a nivell formal, una recreació en què es fonamenta tot el poema. Tant pel que fa a la disposició sintàctica, amb seqüències paral·leles de tres sintagmes homogenis fins a l'encavalcament (*Això és la joia / I això és la mort; ser un ocell / tancar els ulls; creuar el cel / escoltar el silenci*), com sobretot en els recursos mètrics, amb la tria de dos dístics, constituïts tots dos per un decasíl·lab i un alexandrí. Al seu torn, el decasíl·lab presenta una separació gràfica, el guionet, que, utilitzat en lloc dels dos punts que ens esperaríem per la sintaxi de la frase, serveix d'alguna manera com a mirall de la separació rítmica, la cesura, que marca, en canvi, els dos alexandrins. Dissortadament, en casos com aquests emergeixen tots els límits d'una traducció no mètrica, que cal considerar, per això mateix, una traducció poc autònoma, i ha d'anar acompanyada en la lectura de la versió original.

Val a dir que això no treu pas, ans al contrari, que el treball curós i atent dut a terme en aquesta benvinguda antologia ofereixi una magnífica oportunitat al lector italià per descobrir la lírica diàfana i captivadora de Màrius Torres.

Gabriella GAVAGNIN
Universitat de Barcelona

VALLA, Lorenzo (2012): *La falsa i inventada donació de Constantí*, traducció d'Alejandro COROLEU. Martorell: Editorial Adesiara (Col·lecció Aetas; 14), 265 p.

Els estudis sobre literatura neolatina i cultura del Renaixement han millorat els últims anys i això es reflecteix en la publicació recent de noves traduccions al català amb text llatí d'obres de Petrarca, com el *Secretum* (Quaderns Crema), *De sui ipsius et multorum ignorantia* (Adesiara), *De vita solitaria* (Angle), o de Joan Lluís Vives, *De subventionem pauperum* (Llibres de l'índex). Encara que siguin editorials i sobre tot ideologies i moviments diferents, fan recordar la vella col·lecció noucentista «Biblioteca d'Humanistes» de J. Pin i Soler amb qui enllacen malgrat tot. I en aquesta línia hem de col·locar el nou llibre que comentem en aquesta ressenya: el *De falso credita et ementita Constantini donatione* de L. Valla. El llibre ofereix el text llatí dividit en sis capítols de G.W. Bowersock (bàsicament el text clàssic de W. Setz) encarat a la traducció, com és habitual a la col·lecció *Aetas*. Va precedida d'una «Introducció» del traductor, continguda i precisa, que dóna una breu biografia de Valla (9-17) i una secció sobre *La falsa i inventada donació: rerefons, contingut i posteritat* (17-23); la dedicada a la «posteritat» és potser la millor part fins a la conquesta de Mèxic, on tracta de la influència del llibre de Valla i la